

Juha Varto

Olla ihminen – kuvasta todellisuuteen

Ihmisenä oleminen onnistuu hyvin, jos ei ajattele asiaa ollenkaan, mutta kaikki mutkistuu heti, kun asia tulee ajateltavaksi. Suurin osa ihmisistä ei ilmeisesti kovinkaan usein, jos ollenkaan, ajattele asiaa, ainakaan omalla kohdalla. Silloin tällöin on pakko ottaa kantaa asiaan, kun näkee tai kuulee toisten toimineen tai toimivan tavalla, joka on erilainen kuin oma tapa, ja silloin voi tulla ajatelleeksi, ovatko kaikki tavat elää ja toimia, joita ihmiset keksivät, yhtä lailla ihmisenä olemiseen kuuluvia vai sulkeeko jokin tapa tekijänsä ulos ihmisyydestä.

Toisen Maailmansodan jälkeen käytiin tällaista keskustelua ja moni loistava ajattelija osoitti sekä taitavuutta että henkistä köyhyyttä tavassaan määritellä, miksi fasismi, natsismi ja sosialismi olivat ”epäinhimillisiä”, vaikka he varmaankin tiesivät, ettei mikään muu eläin ole kykenevä siihen, mihin nuo ihmiset olivat, ja että juuri ”inhimillinen” on sana, joka kuvaa hyvin valtioterroria, jonka käsissä 290 miljoonaa ihmistä kidutettiin, pidettiin nälässä, kuljetettiin karjavaunuissa leireille Siperiaan, Puolaan, Saksaan ja satoihin muihin paikkoihin.

Samalla tavalla on kuvailtu kapitalismin ylilyöntejä, joiden tuloksena miljoonat ihmiset ovat nälässä ja veloissa: kapitalismi tai Wall Street on ”epäinhimillinen”, vaikka edes muurahaistutkija ei tunne muurahaisten pörssikatua. Kansainvälisen kapitalismin aikaansaannoksista suuri osa hyödyttää kaikkia mutta ylilyönnit, siis keskittyminen luomaa omaa todellisuutta pääomille, onkin vienyt uskon kapitalismin hyvyydestä millekään muullekaan.

Julkinen tiedonvälitys on oppinut rakastamaan sanaa ”epäinhimillinen”, ilman, että se olisi koskaan miettinyt, mistä puhuu. Sana kuitenkin tehoaa laumoihin aina samalla voimalla ja ihmiset, ajattelematta, toistavat sanaa yhteyksissä, joissa sillä ei ole mitään merkitystä. Näitä esimerkkejä voisi luetella satoja, sillä journalismi on aina pitänyt erityisen hienona esittää tällaisia yleistyksiä. Vielä innokkaampia toimittajat ovat, kun he voivat käydä yhden yksilön kimppuun ja julistaa tämän ”epäinhimilliseksi”, esimerkiksi rikoksen, laiminlyönnin, erilaisuuden tai harvinaisuuden perusteella.

STAND WITH OCCUPY WALL STREET

Oma lukunsa ovat ammattikauhistelijat, joita on kaikkialla länsimaissa. He ovat tyyppisiä, joiden aika kuluu jonkin erillisuuden tunnistamisessa ja jahtaamisessa, uusien lakien vaatimisessa jonkin kieltämiseksi ja yleisen lynkkausilmapiirin lietsomisessa. Vaikka tätä tyyppiä on tavattu aina ja aina nämä tyyppit ovat olleet vaarallisia demokratian ja ihmisoikeuksien kannalta, heitä on ennen siedetty ja nyt suvaittu, koska heidän katsotaan ”olevan mieltä” eikä heitä siis voi kieltää sanan- ja mielipiteenvapauden vuoksi.

Ammattikauhistelijoita Suomen tarpeisiin

Ihmisillä ei ole yhdenmukainen käsitys siitä, mitä ihmisenä oleminen on. Kukin kannattaa omaa käsitystään ja vaatii sen toteutumista, mikä lähes aina tarkoittaa suvaitsemattomuutta muita käsityksiä kohtaan. Tästä on kirjoitettu tuhansia tarinoita ja tehty satoja elokuvia ja näytelmiä, mutta me emme ole tulleet niistä kovinkaan paljon viisaammiksi: olemme yhä keskellä samanlaista ihmisenä olemisen kiistelyä kuin edellisetkin sukupolvet. Voi olla mahdollista, että jo 60 000 vuotta sitten, kun esi-isämme vaelsivat Afrikasta Eurooppaan ja tapasivat täällä neandertaleja ja ehkä Heidelbergin ihmisiä (tai ainakin homo helmeitä), cromagnoneita ja mahdollisesti meille tuntemattomiksi jääneitä ihmissuvun edustajia, he alkoivat jo tehdä tätä

luokittelua: sinä olet, sinä et ole, sinä olet, sinä olet, mutta sinä et. Mutta kuten nyt oletamme, he silti lisääntyivät kaikkien niiden kanssa, jotka saivat kiinni, joten erot alkoivat pian olla aivan muita kuin ne, mitkä nyt näemme muinaisista kalloista.

Kiistelyä ihmisenä olemisesta on joskus pidetty tärkeänä keskusteluna: on näet ajateltu, että juuri tällaisessa keskustelussa ihminen pääsee selville itsestään ja huomaa myös, että kyse on ”prosessista” (kuten nykyään kaikessa), joka on loputon. Myös tämän ”prosessin” kaikki kohdat, typerät ja vaarallisetkin, ovat tarpeellisia, koska ne osoittavat, kuinka vaikea on tuoda ilmi omaa olemistaan.

Uskontojen perustajat, filosofit ja poliitikot ovat ainakin kirjoitetun historian ajan (3000 vuotta) pitäneet tehtäviinsä kuuluvana ihmisenä olemisen määrittelemisen. Uskonnoissa tämä on ollut melko helppoa, koska uskonnot ovat autoritaarisia valtarakennelmia, joissa yksi Führer määrää kaikkien muiden aseman ja olemisen. Uskonnolliset käsitykset ihmisenä olemisesta ovat usein kuin viisivuotiaan luomia. Filosofian professori Raili Kauppi tapasi sanoa, että ”mitä pitäisi ajatella järjestelmästä, jossa joku, jolla on kaikki valta ja tieto menneestä ja tulevasta, luo ihmisen ja kieltää tätä tekemästä jotakin, minkä tietää tämän tekevän ja sitten lunastaa omalla kuolemallaan tämän, mitä tuli tehdyksi, ja edellyttää, että seuraajat pitävät häntä jalona ja rakastavana”. Niin todellakin, mitä pitäisi ajatella?

Filosofit ja poliitikot ovat kuvanneet ihmisenä olemista kahdella ratkaisevan erilaisella tavalla. Toisaalla ovat ne, jotka kuvaavat, mihin kaikkeen ihmisestä on, toiveiden ja tavoitteiden maalailijat, joille ihmisessä on merkittäviä kykyjä, jotka ihmisen pitäisi löytää ja joita hänen olisi toteutettava, ”ollakseen ihminen”. Nämä kyllä myöntävät, että vain harva ihminen huomaa kykynsä ja vielä harvempi toimii niiden mukaan, mutta nämä filosofit sanovat, että ihmisen ideaali on juuri se, mitä ihmisenä oleminen on, toteutuu se tai ei. Toisaalla ovat ne, joille ihminen on vain se matala olento, joka etsii omaansa, on kateellinen, aggressiivinen, itsekäs ja halpamainen. Nämä ovat usein yhteiskunnallisia ajattelijoita, jotka jatkoksi selittävät, että yhteiskunta (tai valtio) on näiden ihmisten kurissapotoa varten, eräänlainen kollektiivinen tahto, joka nostaa jokaista mitätöntä vähän ylemmäs omista ulosteistaan.

”Idealistit”

Ensin mainitut ajattelijat ovat hyvin suosittuja. Jotkut heistä ovat ehkä kokeneet ihmisten monimuotoista ja rikasta pahuutta yllin kyllin, esimerkiksi holokaustissa, apartheidissä, fasismissa, terrorissa, Ruotsissa tai uskonnollisessa liikkeessä. Päästyään vapauteen nämä ihmiset kuin ihmeen kaupalla eivät olekaan kostonhaluisia vaan miettivät, kuinka voisimme luoda maailmaan, jossa ei koskaan enää olisi keskitysliereja, vankiloita, kidutusta, nälkää tai sosiaalidemokratiaa. He saattavat

luoda välineitä, joiden avulla ihminen voi saada apua vaikeuksissaan, ja he kirjoittavat kirjoja, jotka osoittavat, että pahuuskin on korjattavissa oleva piirre ihmisessä, ei kohtalo. Esimerkiksi Viktor Frankl on hyvä esimerkki tällaisesta (*Ihmisyyden rajalla*, 1946). Kaikki eivät tietenkään päädy auttamaan toisia vaan käyvät koko loppuelämänsä katkeruutta tiukkuvaa taistelua kokemaansa vääryyttä vastaan, kuten Primo Levi (*Tällainenkö on ihminen?*, 1947).

Kun ajattelija suuntaa huomionsa ihmisen hyvyyteen ja kauneuteen, hän on käsityksemme mukaan syvälinen ja oikeassa: ihminen ei tästä paremmaksi muutu haukkumalla vaan ainoastaan osoittamalla, millaisia mahdollisuuksia ihmisessä on hyvään. Monet ottavat vauhtia Platonista, joka tosin ei ollut kovin toiveikas ihmisen suhteen mutta Sokrateen suulla kuitenkin esitti ajatuksia, joiden johtavana teemana olivat mahdollisuudet, joihin ihmisestä on. Platon piti tärkeänä, että olosuhteet tukevat ihmisen pyrkimyksiä hyvään, joten huomio tuli ennen kaikkea kiinnittää yhteisen elämän kehittämiseen sellaiseksi, että heikompikin pystyy sen sisällä kasvamaan kukkuteensa eli hyväksi ihmiseksi, jolloin hän toteuttaa ihmisenä olemista. Tämä on innoittanut myös länsimaisia demokratioita niiden taistelussa hyvän elämän puolesta. Tässä ”idealisisessa” ajattelussa on aina ollut ongelmana, että yksilön hyvä, yhteinen hyvä ja dynamiikka, joka nämä yhdistää, ei koskaan ole toiminut: vaikka olosuhteet olisivat minkälaiset tahansa, ihmiset voivat ensin, hetken aikaa, todellakin oivaltaa ihmisenä olemisen mahdollisuuksia, mutta hetken päästä he jo alkavat muokata yhteistä elämää malliin, joka herättää toisissa vastustuksenhalun ja toisissa poliisin. Hyvin kehittyneet demokratiat näyttävät toimivan vain, jos kaikki harkinta annetaan yhteiselämälle ja hyvänä aletaan pitää sitä, minkä tämä yhteinen sellaiseksi määrittelee.

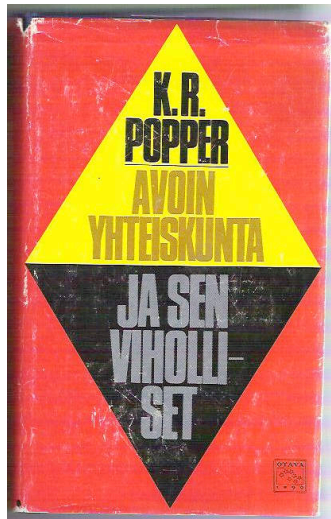
Ihmisen hyvän ajattelemista kutsutaan ”idealisiseksi” kahdesta syystä. Ensimmäinen syy on, että hyvä voi olla vain idea, se ei koskaan ole totta missään meitä koskevassa mielessä. Ideana sitä voi ajatella; ideasta voi myös kuvitella, mitä se ehkä tarkoittaisi tosielämässä, mutta se on idea ja jää ideaksi, koska ideaa ei voi tavata elämisessä eikä sitä voi soveltaa sellaisenaan elämiseen. Niinpä ihmisenä oleminen ideana on aina vain idea eli ajattelun ja kuvittelun kohde, ei olemisen. Toinen syy on, että tällä tavalla saadaan esille vain eräs puoli ihmisenä olemisesta, nimittäin ajateltu puoli: se ei voi estää, että väkisinkin pyrkii myös paljastumaan puoli, jota ei ole ajateltu mutta johon törmää tuon tuosta sekä peilissä että maailmalla, ihmisen toiminnassa esiintyvä pahuus tai ainakin hyvän puuttuminen.

Sanat ”paha” ja ”pahuus” on kuitenkin kielletty: sanotaan, että niiden avulla demonisoidaan ihmisen olemiseen kuuluvia piirteitä ja annetaan vaikutelma, ettei niille voi mitään, ikään kuin olisimme ”pahan riivaamia”. Tämän kiellon tarkoituksena on korostaa, että ihminen pystyy panemaan kamppoihin sille, mikä on hänessä pahaa, ja siten ”pahuus” on vain satunnaista kyvyttömyyttä toteuttaa hyvää. Mutta on toisenkinlaisia ajatuksia, joissa ihmiset ovat tahtoneet erityisesti tutkia

itsessään olevaa pahaa, joko saadakseen selville, onko se totta (tai tosi), tai vain vastustukseen ”idealistista” leiriä. Tässä keskustelussa nousee usein esille teema, joka on aika lailla mutkikas, ihmisen eläimellinen tausta. Tuskin kukaan kieltää, että ihminen on eläin tai ainakin ”noussut” eläinkunnasta tähän nykyiseen kukoistukseensa. Mutta mitä on tapahtunut, onko ihminen jättänyt taakseen eläimensä vai eläkö eläin piilossa?

Niille, joille ihmisen idean mukainen ajattelutapa on ainut oikea, tämä keskustelu ei ole mahdollinen. Ihminen saattaa olla keskenkasvuinen kuten Kant antoi ymmärtää omasta Königsbergin kammiostaan, mutta hän on myös aina täydesti mahdollinen ideansa mukaan. Tarvitaan vain hyvä ympäristö, ohjaajia ja esimerkkejä hyvään, oivallus hyvän olemisen ideasta – ja kukaan tuskin voi päätyä muuhun kuin hyvään olemiseen, ihmisenä olemiseen hyvin. Esteet voidaan raivata ja kaikki huomio onkin keskitettävä esteiden raivaamiseen ja hyvään ohjaamiseen. Jälkimmäinen tarkoittaa myös hyvästä ihmisen olemisesta puhumista ja kirjoittamista, esimerkkien osoittamista, motivoimista ja vaikka pakottamista, kunhan ihminen, joka on valinnan risteyksessä, saadaan oikeille raiteille.

Tämä äärimmäisen autoritaarinen näkökulma, jossa on sisällä usko, että joku (ainakin puhuja) tietää, kuinka asioiden tulisi olla, muistuttaa paikallista uskontoamme, joka myös on riippuvainen auktoriteeteista, jotka tietävät, kuinka ihmisen tulisi olla. Yhteys on outo, sillä vastaavanlaista auktoriteettia edellyttivät myös monet, paljon vanhemmat ajatukset, ja monet paljon uudemmat, jopa paikallista uskontoa vastaan asettuvat ajatukset. Saattaakin olla, että laumaeläiminä olemme kanavoineet lauman hierarkian uudella tavalla: luomme auktoriteetteja, jotka eivät ole minun laumani jäseniä vaan koko lajin auktoriteetteja, joista emanoituu valtaa ja käsityskykyä alaspäin (Plotinoksen mallin mukaan) niin, että jokainen pienikin ryhmä saa oman auktoriteettinsa, jonka valta on peräisin jostain kauempaa. Näin pysymme vanhassa laumaisessa käyttäytymisessä mutta samalla peitämme jälkemme: kukaan ei näe selvästi, että kyse on edelleen vanhasta, ennen ihmistä syntyneestä rakenteesta, joka on hyvin tuttu ”nokkimisjärjestys”, mutta ihmisen mahtipontisuuden vuoksi nyt universumin mittainen. Lähes loputon järjestys osoittaa, että aina on jossakin joku, joka tietää, ja tämä joku antaa valtaa paikallisille tietäjille. Hyvä on piilossa mutta sillä on vartijansa, jotka tietyissä kohdin elämää raottavat verhoa sen verran kuin osaavat ja kuin on ehdottomasti tarpeen. Tärkeintä on, että ihmisillä säilyy usko siihen, että tieto on jossakin.

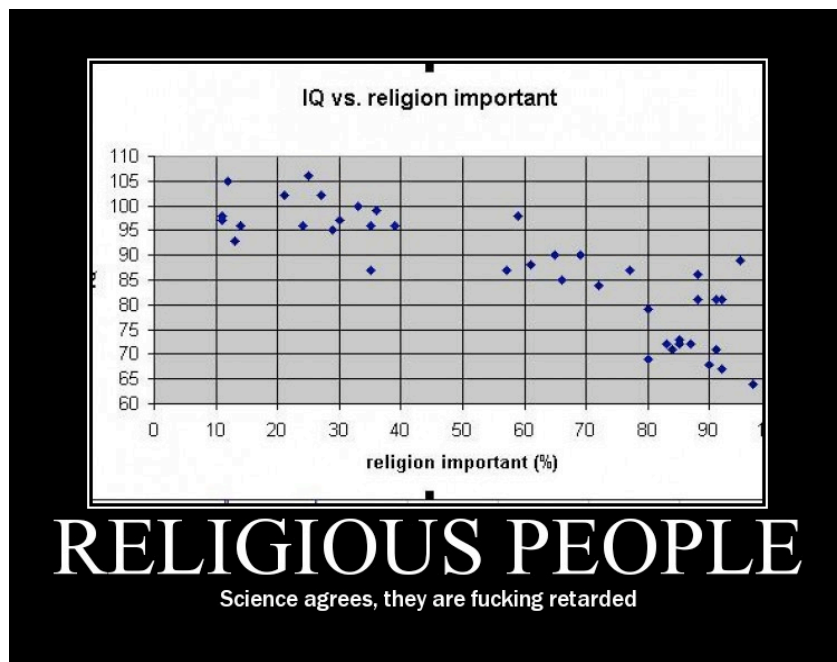

Sodanjälkeisen ajan oudoin pseudo-intellektuaalinen kohtaous, väärinymmärryksiä, joita on puolustettu niiden hyvällä tarkoituksella, mainio maallikko-jesuiitan teksti

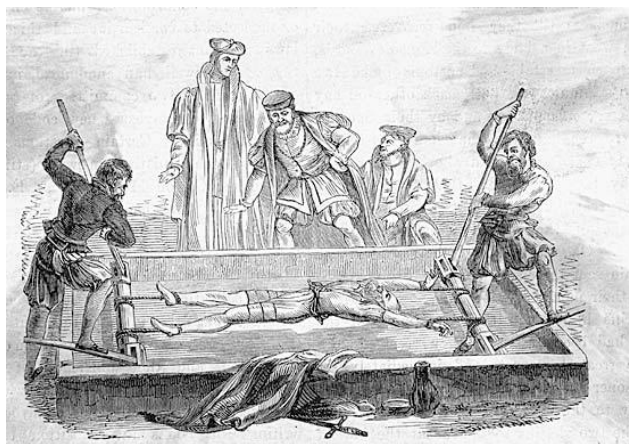
Ihmisen ideaalin autoritaarinen luonne on ollut monen kirjoittajan aiheena. Näissä teksteissä on ollut ongelmana, että kirjoittajat ovat tarttuneet henkilöön, *ad hominem*, sen sijaan, että olisivat tarkastelleet tapahtumien kulkua ja politiikkaa, jonka se paljastaa. Niinpä kirjoittajat ovat hyökänneet milloin Platonin ja Spinozan, milloin Nietzschen tai Heideggerin kimppuun ilman, että olisivat saaneet esille, kuinka ilmeisesti epädemokraattinen idea ihmisen ideasta on toistuvasti tarkoitushakuinen tulkinta, jonka massat (”mob”, ”Pöbel”, ”plèbe”) tahtovat tehdä edustajiensa suulla, niiden, jotka pyrkivät olemaan massojen intellektuaaleja.

Nämä massojen intellektuaalit työstävät paikallisen uskonnon antamaa kuvaa vaikka nimittävät kuvan valitsemansa hyökkäyskohteen mukaan. Me kaikki olemme enemmän tai vähemmän uskontomme leimaamia, synnintuntoisia, riittämättömiä, kateellisia, elämme häpeässä ja tahdomme parannusta. Vaikka olisimme hylänneet äitiemme uskon, sen kielteisesti ihmistä kuvaavat piirteet jäävät psyykkisiksi häiriöiksi meihin, ikään kuin jälkitauteina, jotka ovat rampauttavampia kuin itse sairaus. Näihin on helppo tarttua, näitä on helppo tökkiä niin, että ne alkavat uudelleen sykkiä. Ja näiden kautta on helppo tavoittaa uudelleen usko ja toivo siitä, että joku jossain tietää, mitä ja kuinka.

Uskonnolliset ideat hyvästä elämisestä nojaavat toisaalta jonkin paimentolaiskansan elämästä kertoviin tarinoihin, joiden luotettavuus on kyseenalainen, ja toisaalta poroporvarilliseen moraaliin sellaisena kuin se syntyi 1920-luvulla. Tämä yhdistelmä on ”tappava”: siinä ei ole mahdollista käyttää järkeä eikä esimerkkejä, koska kaikki on jo etukäteen kumottu yhdistelmällä, joka ei sitoudu järkeen, tietoon, kokemukseen tai arkeen.

Johtopäätös, jota on vaikea kumota edes kokemuksen avulla (=tämän nyt tiesi tutkimattakin)

Tämä auttaa ihmistä löytämään oikean ideaalin

Ihmisenä olemisen idea on pahasti tahriintunut paikallisen uskonnon verisessä historiassa, jossa on osoitettu noin 1000 vuotta, kehoon käyden, ruumista silpoen, mieltä kiduttaen ja inhimillinen tuomitun, kuinka ihmisen on elettävä. Filosofien yritykset palauttaa kysymys takaisin kohtaan, jossa yksittäinen elää ja toimii, ovat onnistuneet käsitteellisesti hyvin (esimerkiksi Platonilla, Spinozalla, Nietzscheillä ja Heideggerilla), mutta käytännön elämän kannalta surkeasti. Massat kaipaavat kuvia, paholaisia, jumalia, enkeleitä, piruja, vampyyreja ja ihmissusia, jotta voisivat ajatella

elämäänsä. He tahtovat, että joku kertoo, kuka on hyvä ja kuka paha; ihmiset tahtovat osallistua pahan lynkkaamiseen, koska silloin he ovat hyviä; ihmiset eivät tahdo tuntea olevansa riittämättömiä ihmisinä, koska riittämättömyys osoittaisi, että paha ehkä on heissä.

Hyvän elämisen lähtökohdat kuten Kirkko ja Valtio ovat ne ymmärtäneet

Kirkon ja Valtion yritykset saada yleisesti hyväksytyiksi omat käsityksensä ihmisen hyvästä elämisestä ovat ja eivät ole onnistuneet. Ne ovat onnistuneet siinä, että olemme yhä kiinnostuneempi asiasta kuvana kuin sen ymmärtämisestä ja siksi keräännymme itse kukin television ääreen katsomaan kuvaa, joka kertoo hyvän elämän toteutumisesta, älykkäämmät katsomaan ohjelmaa nimeltä ”Terapiassa”, älyttömät katsomaan ”Salaiset elämät” –sarjaa. Ja tietenkin kaikkea siltä väliltä. Vaikka näitä kuvia olisi tuhannen television verran, ne eivät selvästikään auta meitä ymmärtämään asiaa, johon haluamme vastauksen: kuinka?

Käsitteellisemmät ideaalit ja ideat ovat tulleet vieläkin huonommin vastaanotetuiksi, kaiken aikaa huonommin. Ihmisillä on ollut tuskin koskaan aikaa ja kärsivällisyyttä ajatella asioita vaikka he niistä lukisivatkin. Ajattelemisen krooninen puuttuminen tekee käsitteellisen ymmärtämisen lähes mahdottomaksi. Vaikka ihmiset ovat Lännessä ja eritoten Suomessa yhä kouluteumpia ja näennäisesti yhä paremmin varustettuja käsitteelliseen, he samaan aikaan ovat yhä laiskempia ja heiltä puuttuu alkeellinenkin viitseliäisyys asioissa, joista saatava hyöty ei ole välitöntä.

On monella eri tavalla osoitettu, että ihminen voi hyvin selvitä elämänsä ajattelematta oikeastaan mitään. Vaikka onkin todennäköistä, että tällainen ihminen ei kuole omaa kuolemaansa vaan kenen tahansa kuoleman, kukaan ei ole kertomassa tätä. Oman kuoleman poissaolo saa monet paniikin valtaan, koska viimeisillä hetkillä ihminen kuitenkin – jos aikaa on – näkee elämänsä tyhjänpäiväisyyden. Se näky on lohduton ainakin sille, joka tietää, että elämänsä olisi voinut elää myös ajatellen, harkiten, pitäen arvokkaana joka hetkeä ja näkemällä vaivaa toisten ihmisten vuoksi.

Tästä asiasta ei kuitenkaan saa puhua. Eräs suurimmista sosiaalisista tabuista on lausua ääneen mitään elämän tyhjyydestä. Monet masentuneet ihmiset näkevät kirkkaasti – kuin kuvana – kuinka turhaa ja merkityksetöntä heidän elämänsä on, mutta ei ole lupa sanoa heille ”niin on” tai ”kaikkien on”, koska jostain syystä niin ei sanota. ”Aina on toivoa”, ”huomenna kaikki näyttää paremmalta” saa sanoa, vaikka sanojakin tietäisi, ettei huomenna näytä paremmalta ja kaikki toivo meni jo vuosia sitten. On älyllisesti jännittävää kysyä, miksi ajatteleme toisen ihmisen elämän niin voimallisesti ulkoapäin halituksi, että voimme toimia näin, ikään kuin toisen elämä avautuisi eteemme kuvan kaltaisena ja me katsojat näkisimme sen kokonaisuutena ja tietäisimme, että sitä kannattaa jatkaa silläkin hetkellä, kun toinen kokee sen sisältäpäin täysin toivottomaksi.

Käsitteelliset ideaalit ja ihmisenä olemisen idea ajateltuna kokonaisuutena rakentuvat toivon varaan, tämän Pandoran ruukun (tai rasian) viimeisen piirteen mukaan, ilman edes oletettua vapautusta. Toivo on eräs ihmisen elämän pahimmista vitsauksista, koska se saa häden hetkellä ihmisen uskomaan parempaan, mahdollisuuteen, uuteen, vain jotta voisi pettyä jälleen ja pahemmin. Yhteiskunta on kuitenkin katsonut toivon herättämisen tärkeäksi ja Kirkko näkee toivossa mahdollisuuden johdatella taas yhden ihmisen valheittensa äärelle. Vallan kannalta toivo on parasta, mitä voi tapahtua, mieletön, aiheeton toivo, joka pyörittää maailmaa, vaikka jokainen jollakin oudolla tavalla on varma, ettei toivoon ole aihetta.

Käsitteellisesti nämä uskomukset ovat järjettämiä, koska jokaisen järjellisesti perustellun käsitteen pitää perustua kokemukseen ja siitä johdettuun vakuuttavuuteen. Jos käsite syntyy ilmassa, vailla suhdetta koettuun, se on joko hypoteesi, josta voidaan aloittaa asian tutkiminen, jotta näemme, missä maailmassa se ehkä on totta, tai se on valhe, jonka tarkoituksena on saattaa ihminen kyvyttömäksi arvioimaan omaa ajatteluaan ja kokemustaan. Tämä jälkimmäinen on tehokas vallan muoto, joka esimerkiksi psyko-bisneksessä saa ihmisen olemisen näyttämään käsitteelliseltä konstruktiolta ja siten ohi kokemusten ymmärrettävältä ilman, että ihminen itse vakuuttuisi uskomuksista, joihin hänen ”parempi tulevaisuutensa” nojaa. Samoin Jeesus-bisneksessä siirretään arvion tekeminen toisten harteille ja ihminen voi jatkaa olemistaan ikään kuin olisi ulkoistanut sen palvelun tarjoajalle.

Ideaalit ovat tietenkin uskomuksia mutta niillä on myös jokin kokemuksellinen perusta; on vaikea uskoa, että vain kuviteltu voisi olla näin merkityksellinen ja vakuuttaa niin monia hyviä päitä. Ihmisen kyky johtaa yksityistapauksista mahdollisia yleisempiä säännönmukaisuuksia on erinomainen ja siten olemme päätyneet sekä paikkansapitäviin tuloksiin (koska esimerkiksi *Curiosity* osui Marsiin) että paikkansa-pitämättömiin tuloksiin (kuten tapahtui flogistonin, rodun tai homo-geenin kohdalla). Suuresta joukosta tapahtumia voi onnistuneesti päätellä myös, kuinka asioiden pitäisi olla, kun punnitaan eri tekojen seuraamuksia. Näin on mahdollista päätyä

uskomuksiin, joilla voi olla varsin hyvä kokemuksellinen perusta ja kriittinen päättely taustanaan.

Ideaalien ongelma on aina niiden tulkinta yksittäisen ihmisen olemiseen ja tässä heikoin kohta on ulkoisten olosuhteiden tasalaatuistaminen: vaikka yksilöä koskevat piirteet olisivat paikoillaan, olosuhteet saattavat tehdä muuten hyväksi havaitun tavan toimia vastakohdakseen, esimerkiksi synnyttää itsetuhoa tai typeryyttä, kuten usein käy, kun ihminen ajattelee hyvää toisista tai kieltäytyy uskomasta, että olosuhteet ovat muuttuneet peruuttamattomasti. Olemme joka tapauksessa aina, ideaaleista riippumatta, omillamme, kun ratkaisuja on tehtävä. Voikin olettaa, että ihmiselle on tärkeämpää tilannetaju ja opportunisti kuin ideaali, joka on liian ehdoton. Ideaali voi ohjata risteyksissä mutta se ei tee itseksensä mitään.

”Realistit”

Toinen joukko ajattelijoita ottaa todesta sen, minkä näkee ympärillään ja mikä tulee selväksi myös itsetarkkailulla. Ihminen on ”yritys, jolla on vastassaan aika, pakko, sattuma sekä typerä ja jatkuvasti kasvava lauman määräysvalta”, kuten Yourcenarin henkilö Zenon sanoo (*Käy kohti pimeää*). Typeryys ja määräysvalta eivät ole vain ulkopuolella vaan ehkä jopa enemmän sisäpuolella, jossa ne saavat otteen ihmisen olemiseen niin tiukasti, että ihminen tuntee olevansa pihdeissä. Nietzsche kirjoitti paljon tästä pakosta, koska hän koki sen voimakkaasti sukunsa odotuksissa, omista aiemmissa teoissaan ja kirjoitusvaiheen esteissä, jotka olivat seurausta henkilöhistoriasta. Ihminen on vaikea ja joskus mahdoton suhteessa siihen, mitä hän ”voisi” olla, mutta ihmisen olemisen sisältää yhtaikaa nämä kaikki, sekoittuneena ja vailla minkäänlaista järjestystä tai hierarkiaa.

Platonin omat kokemukset Syrakusan ruhtinaan kasvattamisessa ja kasvattamisen valuessa heikkaan, kun nuoresta ruhtinaasta tuli kuningas liian nuorena, saivat filosofin resignoitumaan vakavasti (Platon, *Seitsemäs kirje*), jopa siinä määrin, että hän kirjoitti viimeisen teoksensa ”*Lait*”, jossa hän luopuu ”*Valtio*”-teoksen toiveikkaista ja ideaaliin tähtäävistä tavoitteista, lopputuloksena ajatus yhteiskunnasta, jonka tärkein tehtävä on estää ihmisiä olemasta omillaan ja tekemästä ”luontaisia” typeryyksiään. Nykyajan demokratioista erityisesti ne, joissa mallia on ollut antamassa sosiaalidemokraattinen eetos, ovat päätyneet näille linjoille. Ihmisen olemisen on niin herkkä ilmiö, että sille ei voi antaa vapautta kukkia omalla tavallaan vaan pikemminkin se on rajattava alunalkaen puitteisiin, joissa se tuskin mahtuu kääntymään eikä ainakaan tee pahaa itselleen. Tämä toimi voidaan ongelmitta motivoida kateudella, joka näyttää olevan myötäsyttyinen piirre tässä maailmassa, missä ei todellisesti ole puutetta mistään ja missä kateus on aina arviointivirhe.

Pettymys näyttää yleisimmältä syytä päätyä kielteiseen kuvaan ihmisen mahdollisuuksista ja siten kyseessä on kokemuksen hyvin takaama uskomus, jota on

turha yrittää kaataa idealistien ”ois voinu” –teeseillä. Pettymys on usein käsin kosketeltavaa, murentaa luottamusta ja vie uskon omaankin mahdollisuuteen. Ihminen näkee itsensä ja toiset synkässä valossa, ikään kuin yksi pettymys voisi määritellä kerralla kaiken. Outoa onkin, kuinka suuri valta yhdellä ainoalla pettymyksellä on: ihmisen mieli ”mustuu”, eikä ole mitään keinoa valaa siihen toiveikkaan odotuksen valoa. Kun tähän liittyy pyrkimys puuttua toistenkin elämään, lopputulos voi olla katastrofaalinen.

Yhden ihmisen yhdestä pettymyksestä voi kasvaa koko lajin tulevaisuutta määräävä tekijä. Tunnetta historiasta ihmisiä, jotka ovat uskoneet itsestään jotakin, jota muut eivät ole nähneet, ja kun heidän uskonsa on nolattu tavalla tai toisella, he ajautuvat tulkitsemaan ympäristöönsä eri mittareilla kuin itseään ja astuvat ulos ihmiskunnasta siten, että katsovat voivansa määrätä muiden kohtalosta. On vaarallista murskata aloittelevan taiteilijan uskoa lahjakkuuteensa! Monet uskonnolliset johtajat ovat tällä tavoin päätyneet lohduttamaan itseään kertomalla herkkäuskoisille (heikkolahjaisille?) olevansa jonkin Korkeamman Voiman lähetejä, poikia tai jopa Voima itse (*The Force Be With Them!*), mikä on antanut heille aiheen määrätä toisten elämästä. Tätä määräämistä nämä itsevalitut ovat harjoittaneet pakkovaltaan asti ja yli vuosisatojen, kuten tiedämme paikallisesta uskonnosta ja naapureidenkin uskoista.

Tässä mekanismissa on kyse kaksipuolisesta arviointihäiriöstä (*double-sided evaluation misfortune*, DoSEM), jossa joku ottaa vallan ihmisyydessä ja muut sopeutuvat tähän. Ensimmäisellä on selvä motiivi, vallanhalu, ja jälkimmäisillä samaten, halu olla ajattelematta, joten oikeastaan mikään ei ole häiritsemässä häiriön leviämistä. Vaikka modernismin ajalla tälle häiriölle on tullut kilpailijoita, esimerkiksi de Saden, Voltairen, Heinen, Kantin, Hegelin, Marxin ja Comten markkinoimina, massamittassa edelleenkin uskontopohjaiset tai uskontoa imitoivat (vapaamuurarit, scientologit, soroptimistit, feministit) liikkeet ovat määräämässä ihmisenä olemista. Tähän liittyy tuntemus (tämä on ainut käsite, joka näyttää kuvaavan asiointilaa), että alistuminen ja alistaminen ovat tärkeitä ihmisenä olemisen tekijöitä, joissa ihminen voi elämänsä aikana toimia eri tehtävissä, paikoin alistajana ja paikoin alistettuna, joskus vain valvomassa, että suhteet pelaavat. Mikel Dufrenne on sanonut sattuvasti, että vain olemalla toisella puolella tietää kuinka toimia toisella ja siten oppii kaikki tarvittavat keinot tarkoin (Dufrenne, *Subversion perversion*).

Ihmisenä olemisen surkeus synnyttää siis liikkeitä, jotka ovat hyvin kaukana filosofiasta ja vielä kauempana ajattelemisesta. Jo se, että ne ovat liikkeitä, kertoo jonkinlaisesta *reversiosta*, palaamisesta tilaan, joka on varhaisempi kuin nykyinen ihmisen kehitysvaihe edellyttäisi. Se odottaa valmiina, koska olemme kokeneet sen ennen kuin nykyisen kaltainen tietoisuus ja itsekritiikki syntyivät. Se on tallessa kerroksellisissa aivoissamme kuin maamiina, joka aktivoituu heti, kun sen päälle astuu ja vähän nostaa jalkaansa: alistuminen on tämä jalka ja alistajan kuuleminen on jalan nosto. Viime suursodan jälkiä siivottaessa, yhä, päädymme aina kysymään, kuinka on mahdollista, että ”tavalliset kunnolliset ihmiset” ovat voineet toimia, kuten

ihmiset toimivat, jos heille siihen antaa mahdollisuuden. Lähempääkin löytyy esimerkkejä.

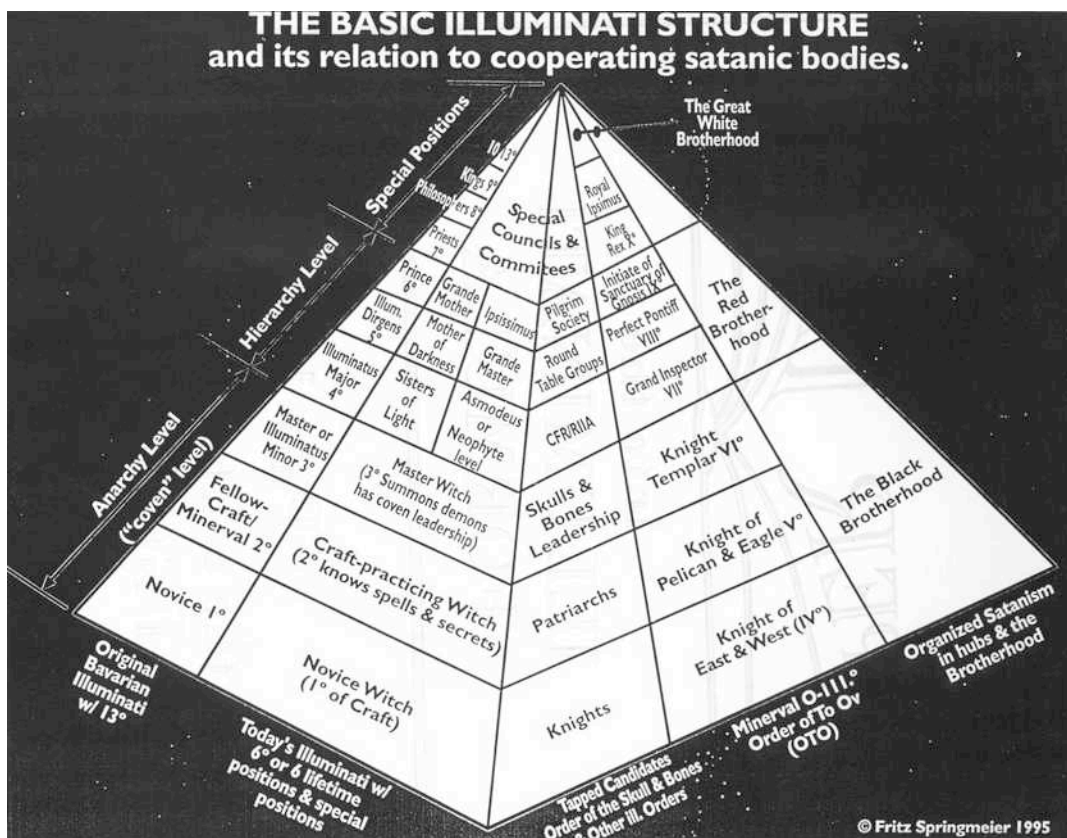
Kysymys ”kuinka on mahdollista” kertoo ristiriidasta, joka on ilmeinen: ihmiset eivät ota uskoakseen historiallista kokonaiskuvaa vaikka he ovat itse arjen pienteoissa samalla asialla, päivästä päivään. Me näemme kauhukuvat, kun niillä on jokin muu konteksti kuin oma arkemme, mutta jos konteksti ei ole kokonainen, siis historiallinen, me näemme vain ”ymmärrettäviä” pikku lipsahduksia, joiden kohdalla voidaan aina väittää, että ”kukaan ei tarkoittanut” vaikka ihmiset saattavat pohtia tekojaan etukäteen vuosia, hankkia välineet ja siivota jälkensä. Me emme kertakaikkiaan usko, että reversio olisi mahdollinen maailmassa, jossa elämme, osana minun olemistani ihmisenä.

Uskonnolliset ja poliittiset sekä joskus myös filosofiset ideat auttavat tässä sokeudessa. Ne antavat hyvät motiivit, hyväksyttävät selitykset ja lieventävät asianhaarat. Uskonnollisten liikkeiden pakkokeinot ja alistamiskäytännöt kuvaavat tätä hyvin: me jahtaamme yksittäistä pedofiilia (Jammu-setä) ja kuvaamme häntä hirviöksi suurin kirjaimin iltapäivälehdissä mutta olemme vaiti vuosikaupalla uskonnollisten liikkeiden sisällä tapahtuneista ja tapahtuvista jatkuvista järjestelmällisistä lasten raiskauksista, emmekä edes melua niistä sittenkään, kun ne lopulta tulevat julkaisuuteen. Nämä lasten pahoinpitelijät kuvataan uhreiksi, koska sattuvat olemaan saarnaajia! Samoin uskonnollisissa yhteisöissä naisten pahoinpitely ja raiskaukset avioliitoissa ovat arkipäivää sosiaalialan ihmisille, mutta koska näitä tapauksia ”suoja” uskonnollisesti määritelty avioliitto, me olemme hiljaa. Uskonnon suojasta on luvallista kieltää toisilta ihmisiltä, joiden maailmaa uskonto ei määrittele, perustavat kansalaisoikeudet, samoin toisten uskontojen kannattajilta jopa perusoikeudet. Eurooppa tuntee hyvin sekä uskonsodat että uskonnon äärimmäisen hypokrisian kaikissa ihmisenä olemista koskevissa ilmiöissä, ja me jatkamme tätä perinnettä jopa edeltäjäimme hartaammin.

Valistuksen aikaan ja vielä viime vuosisadan alussa oletettiin, että uskonnollinen tekohurskaus on katoavaa kansanperinnettä, joka menettää otteensa ihmisiin paremman koulutuksen ja elintason nousun seurauksena. Näin ei kuitenkaan ole tapahtunut. Syy tälle taantumalle, joka ei hellitä, on ihmisenä olemisen vaikeus, ajattelemisen raskaus, alistumisen ja alistamisen kaikkia osapuolia tyydyttävä peli sekä ne suuret edut, joita olemattoman alistajan työrukkasena toimiminen antaa miljoonille pikku-Führereille kautta maailman. Uskonto on ihmisen keksinnöistä kiehtovin sen tavattoman joustavuuden vuoksi: ei ole sellaista talous- tai yhteiskuntajärjestelmää, jonka sisällä uskonto ei toisi valtaa niille, joilla on häikäilemättömyyttä käyttää sitä.

Tämä on erityisen surullinen luku ihmisenä olemisessa. Vaikka realistit pitävät tätä vain työonnettomuutena, kyseessä on selvästi satunnaista onnettomuutta suurempi ongelma. Alistamisen ja alistumisen peli kulttuurin kantavana voimana tai sen alla toimivana juonena tekee mahdottomaksi ajatella ihmistä muuna kuin pelin nappulana. Yhdysvaltain republikaanisen puolueen teekutsu-liike on lausunut ääneen, että ihmiset on saatava toimimaan niin, että heidän reaktionsa ovat arvattavat ja samat kaikkialla. Tämä tarkoittaa, että ihmisenä oleminen rajataan samaan tapaan kuin Kirkko oli tehnyt sen aiempina vuosisatoina, erona vain, että nyt poliittinen järjestelmä auttaa poliisitoimissa ja inkvisitio toteutuu tiedotusvälineissä. Ihmistä ei tarvitse paljon pelotella, kun hän on valmis melkein mihin tahansa, jopa ryhtymään mormooniksi.

Uskonnolliset liikkeet ja niin sanottu ”uskominen” tässä mielessä antavat realistille erinomaiset aseet osoittaa, että ihminen ei kehity tiedon, vapauden, hyvinvoinnin eikä laajenevan maailman avulla, mikäli jokin tukee hänessä *reversiota* kollektiiviseen typeryyteen. Realisti on tietenkin vaikeuksissa selittäessään, kuinka tämä tapahtuu, koska tapahtuminen on paljon muutakin kuin psykologinen *stasis*, säikähtänyt pysähtyminen jo saavutettuun. Koska kyseessä on alistamisen peli ja ihminen vapaaehtoisesti jättää käyttämättä hänellä olevan mahdollisuuden ajatella ja olla ”vapaa”, kyse on ihmisen olemiseen ilmeisesti aidosti kuuluvasta piirteestä, jota ei voi toivomalla saada pois, ei ainakaan siten kuin Valituksen filosofia oletti. Tätä ei myöskään saa pois lisäämällä koulutusta ja hyvinvointia, koska monissa maissa juuri taloudellisesti hyvinvoiva ja kokolailla koulutettu väestönosa ”uskoo” ja elää kaltaistensa kanssa pienryhminä siten, että he tukevat toistensa yrittäjyyttä, viettävät vapaa-ajan samoinajattelevien seurassa ja pitävät itse yllä poliisitointa kaltaistensa keskuudessa.

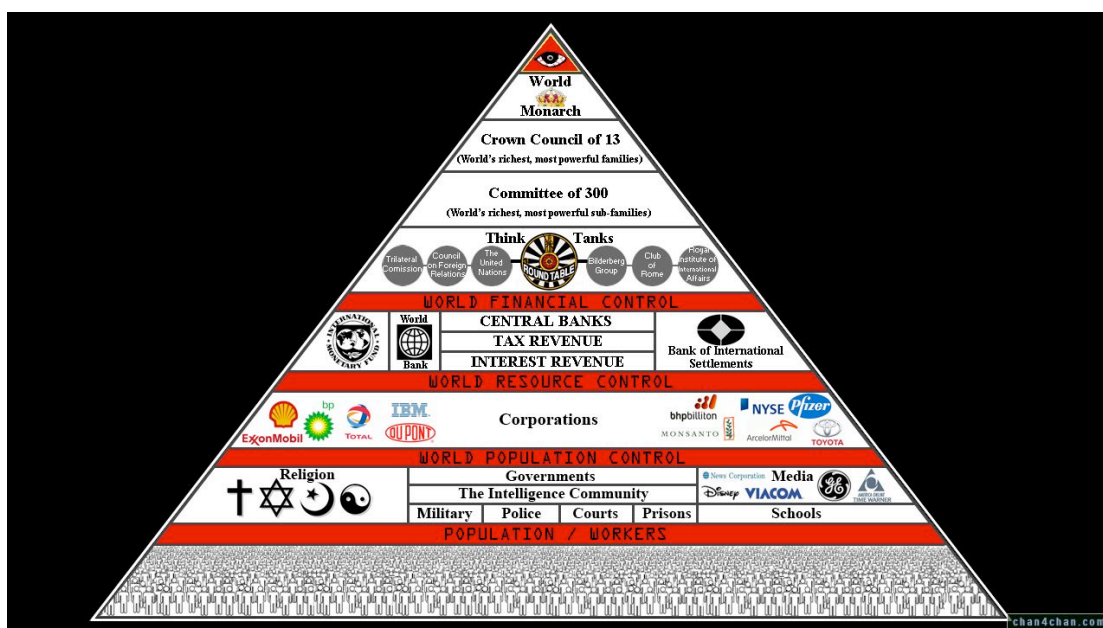
Valtasuheet saavat ihmiset piirtämään tällaisia kuvioita, jotta he ymmärtäisivät, missä mennään – ja menevätkin jo hullujenhuoneelle...

Realistit ovat joskus olettaneet, että ihminen on evolutiivinen umpikuja, jolla ei ole edellytyksiä kehittyä edes niissä piirteissä, joita idealistit pitävät ihmisen potentiaaleina. Tietäminen, jonka Valistus valitsi ihmisen tärkeimmäksi tunnuspiirteeksi, ei näytä asettavan ideaaleja tavalla, joka ylittäisi alimman tietoisuuden tason, jonka ihminen voi saavuttaa, vallan alle asettumisen. Uskonnoissa tämä on ilmeistä mutta vastaavalla tavalla myös yhteiskuntaelämässä juuri valtasuheet saavat paljon todellista tilannetta suuremman merkityksen: ihmiset tarkkailevat omaa asemaansa valtahierarkiassa sielläkin, missä hierarkialla ei ole mitään merkitystä, esimerkiksi perheessä, parisuhteessa, työnteossa, joissa tehtävien eriytyminen nähdään vallan kysymyksenä vaikka kyseessä olisikin vain tehtävien eriytyminen. Tällaiset ja vastaavat väärinkäsitykset osoittavat, kuinka laajasti tuhoisa vaikutus uskonnollisella ”ajattelutavalla” on.

Realistit tietävät, että edellä kuvatun kaltainen mekanismi toteutuu myös moraalien, politiikan ja taiteen alueella. Jos näissä on mahdollista tarkastella ilmiöitä vallan kysymyksenä, juuri se nousee pintaan, oli ongelma mikä tahansa. Vaikuttaa siltä, että ihminen on perustaltaan turhautunut asemaansa, sen sekavuuteen ja vaativuuteen,

minkä vuoksi hän tarttuu kaavamaisiin välineisiin, kuin kuviin, saadakseen otteen tilanteestaan. Ihmisenä olemisen ei ole kiinnostava jokapäiväinen tehtävä vaan peli, taistelu, vastoinkäyminen, haaste tai kohtalo. Tällaisella asenteella patenttiratkaisut tulevat aina suosituiksi. 1960-1970 –lukujen suomalainen työläinen huusi joka väliin ”Porvari, perkele!”, kuten elokuvassa ”Hurmaava joukkoitsemurha”; tällainen asenne hyviin ja huonoihin olemisen puoliin oli luultavasti lohduttava ja selkeyttävä, joskin typerä ja tulokseton. Poliittinen realismi on useinkin tarkoittanut kuviteltuja ja itserakennettuja vastakkainasetelmia aina kulloinkin muodissa olleen kriteerin mukaan; kriteeri on voinut olla koulutustaso, äidinkieli, palkan suuruus, suku, asuinpaikka, salaseurat, puoliso, ja niin edelleen.

Realistille kaikkien ihmisten tilanne on kutakuinkin yhtäläinen: riippumatta siitä, tunnistaako oman elämisensä laadun, ihmiset ovat viettäessä, eivät käytä järkeään (tätä Valistuksen voimaa) ja katsovat vain välitöntä etuaan. Ihmiset ovat yleensä valmiita myymään kaikki periaatteensa (ystävänsä, isoäitinsä, uskonsa, kotimaansa, ideaalinsa) mistä tahansa, mikä juuri tietyllä hetkellä tuntuu tarpeelliselta. Mitään todellisia periaatteita, moraalialia tai uskoa ihmisellä ei ole vaan kaikki tuollainen on kuorrutusta, jonka tarkoituksena on peittää häikäilemätön omanvoitonpyynti ja itseks elukka. Edes lauma, joka on eläimelle elintärkeä, ei ole niin tärkeä, että se ohittaisi itsekkään tarpeen tai edes rauhoittaisi tarvetta. Vain alistuminen siihen, että jokin toinen määrittelee tarpeet, saa ihmisen rauhoittumaan ja jossakin määrin kiinnostumaan muustakin kuin välittömästä tyydytyksestä. Alistuminenkaan ei poista itsekkyyttä, jonka voi alistumisen pelissä sijoittaa osaksi alistumisen synnyttämää voimaa alistaa toisia.

Tähän voi uskoa, jos kaikki muut uskot on jo menettänyt; on oltava varuillaan, ettei myös ajattele näin, koska ihmisenä oleminen on silloin pelkää vainoharhaa, joka aiheellisenakin on tuhoisaa

Ihmiskuvan ja ihmiskäsityksen merkityksestä

Edellisen perusteella ei näytä selvältä, että ihmisen kohdalla voidaan puhua ihmiskäsityksestä. Edellä on kuvattu ihmiskuvia, jotka perustuvat kirjajaan joukkoon uskomuksia, periaatteita ja sattumuksia. Ne ovat kuvia, koska ihminen ei niitä itse ajattele vaan omaksuu ne joko vapaaehtoisesti tai pienellä pakolla. Hän käyttää niitä kuin ajatusmuotoja, jonkinlaisia kuusioavaimia, joilla selviää arjesta, kunhan ei ajattele. Kuvat ovat hyödyllisiä sille, jota ahdistaa ajatus, että ihmisen oleminen olisi henkilökohtainen missio, josta on itse vastuussa. Näin hän voi hylätä idealististen filosofien tehtävänannon, ei vajoa realistien synkkyyteen vaan niiden sijaan valitsee kuvan ja käyttää sitä kuin vasaraa.

Ihmiskäsityksestä kirjoittaneet ovat tehneet selvän eron ihmiskuvaan, koska käsitys on yksilöllinen ja tulee ilmi ihmisen toiminnassa varsinkin hetkinä, jolloin ihminen ei ehdi ottaa käyttöönsä mitään kuvaa, yllätyksissä, nopetempoisissa tapauksissa, elämän moninaisissa sattumuksissa. Juuri nopeus ja arvaamattomuus paljastavat, onko ihmisellä käsitystä: jos hänellä on, hän toimii vaikkei ehdi kaivaa vasaraa tai kuusioavainta esille, jos hänellä ei ole, hän halvaantuu paikoilleen. On monia ammatteja, joissa ihmiskäsitys paljastuu päivittäin, vaikka moni ei tätä huomaa. Esimerkiksi toiminta toisten ihmisten kanssa – palveluammateissa, kasvatuksessa, hoitoalalla, hallinnossa – tuo esiin päivittäin tilanteita, jotka ovat aivan liian vauhdikkaita, jotta ihminen etsisi soveltaa niihin jotakin oppimaansa kuvaa.

Sanotaan, että ihminen toimii yllätystilanteissa refleksinomaisesti, millä viitataan ehdottomiin refleksiin, jotka tapahtuvat ilman ihmisen tahtoa, kuten polvirefleksi, kun lumpion alapuolta napautetaan. Tämä ilmaus on kuitenkin harhaanjohtava, koska ihmisen käyttäytyminen on aina suurelta osalta riippuvainen kasvatuksesta, koulutuksesta ja tottumuksesta. Nämä kolme ovat nopean toiminnan takana. Nopea toiminta paljastaa toisille ja hyvässä tapauksessa myös ihmiselle itselleen, mitä hänessä on omaksuttujen kuvien ohessa, ikään kuin selvemmin hänenä itsenään, hänen olemisenaan. Toiminta toisten kanssa (myös eläinten ja kasvien) osoittaa paljaana, mitä ihminen ajattelee toisista ihmisistä (eläimistä ja kasveista), millaisen arvon hän antaa näille ja kuinka hän näkee sijoittuvansa samaan maailmaan näiden kanssa.

Ihminen paljastaa itseään yllätettynä, hännättyinä, uhattuna, vaaran uhatessa ja väsyneenä. Hänestä tulee esille muuta kuin se, minkä hän hallitsee kuvilla: esille tulee toimiva ihminen, jota ohjaavat käsitykset, joita hän ei aina itsekään tunne kovin

tarkasti. Ihminen saattaa jopa pettää kuvat, joiden mukaan luulee elävänsä, jos hän äkkivilanteessa oivaltaa, että jokin muu on tärkeämpää. Toistuvat yllätykset itselle muuttavat ihmistä ja lähentävät ihmiskuvaa ja ihmiskäsitystä.

Ihmisenä oleminen ei ole ohjelma, jossa seurataan juonta. Vaikka eläisimme kuinka vakaata ja hallittua elämää, eläminen tuo mukanaan arvaamattomia yllätyksiä, jotka muuttavat ihmistä. Ikääntyminen, sairaudet, toisten poismeno, pettymykset, lapset, kotieläimet ja jopa politiikka silloin kun olot ovat epävarmat muuttavat niitä ehtoja, joissa ihminen voi säilyttää kaiken muuttumattomana. Kuvat rapistuvat, muuttuvat ehkä kulisseiksi, joita pidetään yllä, mutta ihmisen toiminnassa saattavat alkaa vaikuttaa toisenlaiset tekijät vain siksi, että ihmisenä oleminen on muuttumista. Idealistien kuvaama ”potentiaali” on aina olemassa, aivan konkreettisenä, koska me näemme, että toiset elävät toisin. Hyvinkin syvät muutokset ovat mahdollisia, kuten riippuvuusongelmasta vapautuminen, masennuksesta toipuminen, menneiden surujen taaksejättäminen, sairauden kanssa eläminen, sopeutuminen vanhenemiseen, omien kykyjen rajallisuuden kokeminen, ideaalien kadottaminen, oman typeryytensä tunnustaminen, toisen tarvitseminen ja yksinäisyyden kestäminen. Jokainen näiden kaltainen muuttaa ihmistä ja murtaa hänen kuviaan ja käsityksiään, kun ne samalla saavat kuvat ja käsitykset paremmin esille ja katsottaviksi.

Toiminnallinen ratkaisu?

Tällaisessa elämisen turbulenssissa oleminen saattaa tulla tarpeeksi jännittäväksi ja yhtäkkiä ihminen ei tarvitsekaan enää kuvia, joissa roikkua. Hän saattaa huomata, että muutoksessa eläminen on enemmän ihmisenä olemista kuin ideaaleissa tai vallan peleissä tempoilu. Hän saattaa todeta, että sekä idealistit että realistit ovat oikeassa siinä, minkä puolesta he puhuvat mutta usein väärässä siinä, mitä vastustavat. Ihminen tarvitsee uskoa mutta tuskin uskontoa, rakkautta mutta tuskin etukäteen asetettuja rajoja sille, sopeutumista mutta ei alistumista, toisia mutta ei kollektiivista typeryyttä, vapautta mutta myös suunnan. Tällainen oivallus tarkoittaa myös, että ihmisestä voi tulla aktivisti, ainakin oman elämänsä aktivisti mutta yhtä hyvin myös ihmisenä olemisen aktivisti.

Ihmisenä olemisen aktivismi tarkoittaa, luultavasti, niiden ilmiöiden esillä pitämistä, jotka antavat itselle ja toisille voimaa ja iloa. Yksinkertaisimmillaan se tarkoittaa hymyä, apua, katsetta, kosketusta oikeassa kohdassa, oikeuksien unohtamista silloin kun velvollisuudet ovat tärkeämmät toisten vuoksi, oikeaa mittaa, jotta jaksaa, ja kaikenlaisen poliisitoimen lopettamista. Toisten elämän helpottaminen on selvimmin ihmisenä olemisen taito, koska levitessään tällainen palaa takaisin ja helpottaa

itseäkin. Mutta tämä ei ole luonnollisella tavalla ”ihmisluontoa”, joka – kuten edellä todettiin – on niin idealistien kuin realistienkin mielestä itsekäs ja kade. Niinpä aktivismi on luultavasti jotakin, joka on luontoamme vastaan, ja sellaisena se saattaa olla todella rasittavaa ja väsyttävää.

Tässä tuli esille kuvan ja käsityksen välialueelle asettuva toiminnallinen ratkaisu, velvollisuuden kaltainen outo rakennelma, joka kuulostaa samalta, mihin monet hengelliset ajattelijat (ennen uskontojen syntyä) ja filosofitkin ovat viitanneet. Tavoitellaan käytäntöä, joka ei riipu periaatteista vaan on ikään kuin puhdistettu merkityksistä mutta jonka tavoitteet kuitenkin näyttävät merkityksellisiltä. Gautama, Gandhi ja esimerkiksi 1960-luvun kukkaiskansa tavoittelivat tällaista, irrallaan metafysiikasta, henkiolennoista, ääneen lausutuista ideaaleista ja välittömästä hyödystä mutta silti oudolla tavalla vaativa, motivoiva ja toiveita herättävä velvollisuus.

Nykyisenä aikana ei ole palkitsevaa puhua velvollisuudesta (kuten ei kunniastakaan), koska abstrakti rajoittamaton vapaus (kaikessa sisäisessä ristiriitaisuudessaan) on muuttunut uskonkappaleeksi, jota jokainen varjelee vaikkei hänellä sille olisi edes käyttöä. Kuitenkin yhä useampi hakee itsensä ja välittömän elinpiirinsä ulkopuolelta haasteita, joiden toivoo velvoittavan häntä: maapallon pelastamisesta, Afrikan lasten auttamisesta, turkiseläinten puolesta ja ydinaseita vastaan. Jos osa tästä innokkuudesta suuntautuisi ymmärtämään omaa elämänpiiriä ja sen kysymyksiä, ihmisten kokemus elämästään olisi luultavasti nykyistä suotuisampi. Ongelmana on, että ihmisenä olemisen on usein liian mutkikas katsottavaksi läheltä kun sen sijaan mikä tahansa globaali ilmiö näyttää kuvana selvältä, myös operaatioiden kannalta. Mutta tämä näkemistapa on yhtä pettävä kuin muutkin abstraktiot: se, mikä on selkeä, on väärinymmärrystä, ja se, mikä näyttää liian mutkikalta, on juuri oikean kokoinen ihmiselle.

Ihmisenä olemisen on velvoittavaa, koska siitä ei eläessään pääse eroon ja kuolemassakin se vaivaa, koska meistä jäävä muisto läheisten mielissä perustuu kykyymme olla läsnä siinä, missä meitä tarvitaan. Mikään velvollisuus ei ole annettu etukäteen eikä siis auktoriteetin määräämä; uskonnolliset määrällijät ja poliittiset hurmahenget ovat epäonnistuneet pahasti, kun ne ovat väittäneet, että on jotakin, joka on inhimillisesti tärkeää jo ennen kuin kukaan on syntynyt. Ihmisenä olemisen on yhdistelmä erilähtöisiä tekijöitä, jota kukaan ei pääse pakoon.

Meillä on lajin biologinen perintö ja siksi olemme yhä laumaeläimiä, joiden laumaisuutta juuri meidän tulisi ymmärtää paremmin. Toiseksi olemme osa pitkää evolutiivista ketjua, jonka seurauksena meillä on kerrokselliset aivot, joiden osat eivät aina kommunikoi hyvin keskenään, ja joitakin muitakin rakenteellisia tekijöitä, jotka tekevät elämästä mutkikasta, esimerkiksi jatkuva kiima ja kahdella jalalla käveleminen. Biologisen lisäksi meillä on kulttuurinen tausta, symbolinen esittämisen

kyky (muun muassa kieli) ja taitoja, joiden avulla esi-isät selvisivät ja joiden alkuja yhä kannamme, vaikka emme niitä taitoja ehkä enää tarvitse. Kulttuuri on vahva side ihmisten välillä ja samalla se, symbolisena, myös erottaa meidät toisistamme ja saa meidät sotimaan keskenämme ("isänmaat"). Lisäksi on ajaltaan ja synnyltään epämääräinen uskomusten joukko, josta osa on historiallista (isien usko, äitien viisaus), osa johtuu sekavasta aistimisesta (näyt, harhat, perspektiiviongelmien, tuntemukset), osa henkilökohtaisista kokemuksista (lapsuuden osaamattomuus sekoittuu nuoruuden selityksiin) ja osa on joukkohysteriaa (nälkäisinä ja väsyneinä kuviteltuja).

Ihmisenä oleminen ei tällaisessa moninaisessa ja sekavassa kokoelmassa ole helppoa mutta se ei myöskään helpotu olettamalla keksittyjä auktoriteetteja ("jumalia"), nojaamalla traditioon ("sanaan") tai vaatimalla pidättymistä (milloin mistäkin ihmisenä olemiseen kuuluvasta). Kieltäminen ja pidättyminen ovat olleet vallanpitäjien tavanomaiset alamaisilleen antamat keinot selvittää arjesta: mitä useammasta asiasta ihminen kieltäytyy, sitä enemmän hän ajattelee juuri niitä, eikä siis ajattele mitään muuta. Jos suuri joukko ihmisenä olemiseen kuuluvia ilmiöitä on kielletty, ihmiset käyttävät kaiken aikansa ja energiansa vahtiakseen, noudattavatko toiset kieltoja. Jälkimmäisestä sosialistiset maat ovat olleet kuin laboratoriosimerkki, tosin myös monet uskonkiihkoiset kansat; pidättäytymisestä on tehty tärkeä osa kulttuurista käyttäytymistä, koska lapsi oppii jo varhain, että hän saa palkkion, kun ei toimi pidäkkeettömästi, ja aikuisena tämä palkitseminen jatkuu.

Periaatteessa on jo nyt olemassa mahdollisuudet ajatella ihmisenä olemista toiminnallisuuden avulla ja ottaen huomioon velvollisuuden, jota voi ajatella omana. Tämän tarkoituksena on unohtaa, mitä ihminen on (antropologinen kysymys), ja sen sijaan keskittyä kysymään, kuinka olla ihminen (operatiivinen kysymys). Koska historia on niin kompleksinen ja annetut lähtökohdat melkein sietämättömät, vastaukset on löydettävä tasolta, joka kerralla unohtaa kasautuneet ongelmat. Samaan tapaan kuin totuuskomissiot ovat pyrkineet lopettamaan kostonkierteen maassa, jossa jokainen kokee oikeudekseen tappaa toiset historian antamalla valtakirjalla, myös yhden ihmisen kohdalla totuuskomissio voisi yrittää vapauttaa kaikista syyllisyyksistä ja oikeuden vaatimuksista siinä elämänpäivissä, joka on ihmiselle konkreettisin: tehdä elämisestä ja ihmisenä olemisesta suotuisaa, miellyttävää, valoisaa.

Ihminen ei tietenkään unohda kerralla kokemiaan eikä kuvittelemiaan vääryyksiä, puutteita ja loukkauksia. Vaakaan voi laittaa kaksi asiaa, muistelemisen raskauden ja olemisen keveyden. Alakuloinen tai masentunut ihminen ei yleensä osaa edes kuvitella muuta kuin lisää alakuloa tai masentuneisuutta, hänellä ei ole voimia ajatella, mitä alakulon laukeaminen voisi tuoda tullessaan. Mutta toisaalta hänkin jatkaa elämistään, joten ihmisenä olemisessa on jotakin, joka auttaa silloinkin, kun elämisessä ei näytä olevan mitään mieltä. Tämä jokin on luultavasti toiset ihmiset,

eläimet, luonto ja oleminen kokonaisuutena, jotka antavat masentuneeseen maailmaankin impulsseja, joiden varassa oleminen jatkuu.

Kaikissa meissä on merkillistä ja usein unohdettua uskoa yhteiseen maailmaan, yhteisen jaettua kokemista tavalla, joka ei ole helposti sanallistettavissa. Vaikka itse ei tuntuisi riittävän mihinkään, silti jakaa toisten riittävyden, toisten jaksamisen ja toisten ilon, koska emme koskaan vapaudu toisistamme, olemme kuinka tahansa syvällä omassa itsessämme. Tämä jaettava ei koskaan lopu, koska toiset aina jaksavat: kun ihmiset eivät enää tunnu riittävän, eläimet ja muu luonto ihmisen ulkopuolella ottaa ihmisen sisäänsä ja antaa mahdollisuuden jakaa olemista. Monet kertomukset kuvaavat, kuinka syvässä masennuksessa tai lohduttomuudessa ihminen pääsee yli mielettömyyden kokemuksen suhteessaan luontoon, jota huomaa itsekkin olevansa.

Toiminnallisuus on tällaista huomaamista, itselle mahdollisuuksien antamista ja toisille jaettavan antamista. Kyse ei ole loistavuudesta tai suuremmoisuudesta, jonka huomaisi yhtäkkiä valaisevan koko olemista, vaan kyse on palaamisesta jaettuun maailmaan, jossa itse on yksi toimija, miljoonien muiden kanssa. Velvollisuus, josta yllä oli puhe, ei koske niinkään itseä vaan yhteistä: jakamista voi tehdä aina ja kaikkialla, kun sen tarkoituksena on tehdä olemisesta helpompaa kaikille. Ihmisenä oleminen on osa luonnon olemista ja tämän oivaltaminen lopettaa vastakkainasettelun ihmisen ja muun luonnon kanssa. Ei ole erillisiä todellisuuksia, joissa oleminen ei kohtaisi: kaikki on samaa todellisuutta ja olemiset kohtaavat, jos ei muuten niin tiedon, huomaamisen, katseen, huomioon ottamisen ja sallimisen kautta.

Ihmisenä oleminen on jakamista ja jaetun vastaanottamista. Olemalla ihminen jokainen voi keskittyä niihin tilanteisiin, joissa päiviään todella viettää. Niissä tilanteissa jakaminen on aina mahdollista: sana, hymy, kosketus, huomaamattomat ja kiitosta odottamattomat teot toisten elämän helpottamiseksi ovat velvollisuuden toteuttamista tavalla, joka ensin saattaa olla vaikeaa, jos on tottunut ajattelemaan vain omia saataviaan, mutta joka hetken päästä alkaa antaa aivan uudenlaista voimaa. Kaikki ihmiset ovat tavalla tai toisella vajaita, puutteellisia ja voimattomia, ja siksi usein vihaisia, onnettomia ja kättyisiä. Mutta he ovat kaikki yhtä lailla valmiita havahtumaan muuhunkin, jos heitä helpottaa. Tämä on yhteinen yritys, jolla on kyllä vastassaan kaikki mahdollinen paha ja kiukku, mutta jota voi kuitenkin keventää helposti.

Ihmisenä oleminen ei voi seurata mitään kuvaa, mallia, uskomusta tai sääntöä, koska arki tapahtuu odottamattomalla tavalla, usein paljastamatta syitä tai seurauksia, ikään kuin pakkovaltana. Arki paljastuu kaikille yhtä mahdollisena hallita vaikka toiset ahdistuvat siitä vähemmän kuin toiset, jotkut taas menettävät toimintakykynsä, kun arki on tarpeeksi kovaa. Rikkaudet, asema, nuoruus, kauneus tai lahjat eivät auta arjessa, koska kukaan ei ole mitään näistä suhteessa ihmisenä olemiseen, jossa auttaa vain kärsivällisyys ja se, ettei aina ajattele itseään.

Kirjallisuutta

Klassikot

De Sade, *Buduaarin filosofia*. 1795.

De Sade, *Justine*. 1787.

Heine, Heinrich, *Die Romantik*. 1820.

Kant, Immanuel, *Kritik der praktischen Vernunft*. 1788.

Platon, *Valtio*

Platon, *Lait*

Platon, *Seitsemäs kirje*

Voltaire, *Dictionnaire philosophique portatif*. 1764.

Uudemmat

Dufrenne, Mikel, *Subversion perversion*. Paris:PUF 1977

Midgley, Mary, *Beast and man*. London:Routledge 1985

Skocpol, Theda & Williamson, Vanessa. *The Tea Party and the Remaking of Republican Conservatism*. NY:Oxford UP 2012

Wilson, O., *Sociobiology; The New Synthesis*. Boston:Harvard UP 1975

Muu kuin kirjallisuus

Hurmaava joukkoitsemurha. Ohjaus Ere Kokkonen. Arto Paasilinnan kirjan mukaan. 2000